

ALLÒ QUE SUCCEÍ AL VENDRELL L'ANY 1911

JAUME RUART I GUIXENS

Mitjançant extensos o breus treballs històrics, tots dignes de menció, diferents estudiosos residents a la vila, o aliens a la capital del Baix Penedès, han tractat el tema de la greu epidèmia colèrica que patí el Vendrell l'any 1911.

En aquesta ocasió, l'autor de l'escrit ho fa des d'una vessant molt singular i, alhora, gens estudiada, fruit d'una exhaustiva recopilació de factures i altres documents, els quals li donaren a conèixer les interioritats d'un fet històric que afectà molt negativament la vida quotidiana dels vendrellencs de les primeries de l'actual segle.

ALLÒ QUE SUCCEÍ AL VENDRELL L'ANY 1911

Els anys en què s'inicià la segona dècada del present segle foren molt nefastos per al Vendrell. El 1913 hi hagué una greu inundació, coneguda amb el nom d'Aiguat de Sant Miquel, en la qual les intenses pluges caigudes al llarg de moltes hores a la vila i a les seves rodalies ocasionaren danys catastròfics en els conreus, habitatges i vies de comunicació. Dos anys abans, des de finals de juliol fins als darrers dies del mes de setembre, una altra catàstrofe havia planat sobre la capital del Baix Penedès, aquesta deguda a una invasió vírica, encara avui recordada amb el nom de «Còlera de 1911», ja que en la ment d'aquells vendrellencs restava el record d'anteriors epidèmies d'aitals característiques, però no tan greus com la de l'any de referència.

Que si fou còlera o no ho fou, potser per la manca de sofisticats mitjans tècnics d'anàlisi, no s'arribà a poder asseverar mai en cap dels dos sentits. Fins i tot, el cas del Vendrell fou portat al Parlament, on els responsables de la sanitat pública estatal foren interpel·lats pels polítics de torn, i se'ls va exigir que es definissin sobre si allò que passava en cert poble de les comarques tarragonines era una veritable epidèmia colèrica, o bé qualsevol altra malaltia de tipus infecció amb simptomatologia similar.

D'aquí que cal considerar que el centenar de persones que sucumbiren durant el temps que la malaltia epidèmica invadí la vila deixaren aquest món sense conèixer la causa exacta d'allò que els estava traspasant.

Així ho testimonien dos metges de l'època, els quals, a posteriori, deixaren escrit un treball científic conjunt referent a la greu malaltia que havia patit el Vendrell, i que també havia afectat altres poblacions veïnes, tals com Sant Vicenç de Calders, Calafell, Albinyana i la Bisbal del Penedès.

Ens referim als facultatius Salvador Reventós i Fortuny, metge que atengué la immensa majoria d'habitants infectats del Vendrell, i R. Battestini, metge de Calafell, l'obra dels quals es pot consultar a la biblioteca del col·legi de metges de Barcelona.

Tan sols en dos dels casos ocorreguts al Vendrell, que es descriuen en el llibre esmentat, s'hi especifica que la causa de la malaltia que, l'onze d'agost, havia acabat amb la vida de Josepa Ballester i Giró, de 61 anys, i, l'1 de setembre, amb Lluïsa Sabatier i Pujades, de 86, totes dues ateses pel metge vendrellenc, originari de Bonastre, Fèlix Mercadé—que també emmalaltí—, era deguda a còlera nostras, una de les variants de la greu malaltia colèrica.

Totes les altres morts ocorregudes en aquells fatídics dies, ho foren, segons diagnosticaren els metges que atenien les persones afectades, per enteritis infecciosa, o bé gastroenteritis aguda o crònica. Malgrat la virulència, ningú no s'atreví a diagnosticar la malaltia com a còlera morbo, tenint en compte que totes les mesures profilàctiques que es prenia per tal d'extirpar l'epidèmia eren les mateixes que s'acostumaven a emprar en qualsevol infecció ocasionada pel bacil dit comma o vírgula, que ocasionava el terrible còlera.

En època molt recent han sorgit dues obres que fan referència a aquella epidèmia que patí el Vendrell i les citades poblacions de la comarca, treballs d'investigació fets, un pel barceloní resident a Albinyana, Manuel Bofarull i Terradas, i l'altre per la vendrellenca Montserrat Pellicer i Caralt. Aquesta darrera el féu amb motiu de presentar la tesina pròpia per a la seva llicenciatura en medicina i cirurgia.

Ambdós autors estudien el tema des d'unes vessants molt concretes i homogènies, o sigui, sobre la manera que succeí, sobre quines foren les causes de les invasions, de quina forma incidí al Vendrell, quin fou llur grau de morbiditat i de mortalitat, etc.

Per l'esmentat motiu, la intenció del present escrit és tractar el mateix tema, però circumscriuint-lo en l'àmbit de la seva part anecdòtico-

L'armacia que el Dr. Trayner té a Vendrell, el qual ha presenciat la epidemia.

Manuel Trayner, farmacèutic de professió, havia estat guardonat amb una medalla pel seu altruisme, quan l'epidèmia colèrica de 1885. En la de 1911, perdé una filla, recentment casada.

estadística, la qual cosa no és prou coneguda o, millor dit, absolutament inèdita, ja que als dos investigadors actuals els ha mancat la documentació que hi fa referència.

Quant als dos metges que en foren testimoni directe, i que tan bé ho plasmaren en el llibre localitzable a la Ciutat Comtal, malgrat viure-ho en el temps, no els motivà aquest tipus de dades per tal de redactar l'obra esmentada en un paràgraf anterior.

Iniciem, ja sense més preàmbuls, la relació de les matèries que configuren el corpus d'aquest treball, matèries classificades en grans temàtiques específiques i, tal com hem manifestat anteriorment, vistes des d'un prisma singular, tot deixant de banda les qüestions mèdiques, ja que són tasca més pròpia d'altres persones, òbviament, amb molts més coneixements del tema que els que té l'autor d'aquest escrit. Tota la documentació emprada en aquest treball històric és localitzable a l'Arxiu Històric Comarcal del Vendrell.

El primer dels grans apartats és el que fa referència a les víctimes mortals. Sobre aquest particular, hi ha molts seriosos dubtes pel que fa al nombre total de defuncions per la causa assenyalada, ja que, per exemple, en temps reculats, en l'època estiuenca morien un cert nombre de persones per causes degudes a irregularitats gastro-intestinals, tals com diarrees infantils, o bé de causa desconeguda, quan no de tifus. Per tant, les persones que l'estiu de 1911 pogueren morir a conseqüència d'aquest tipus de malalties, com hem apuntat, molt freqüents en aquells temps, no van poder ser diferenciades de les que moriren a causa de l'epidèmia de tipus colèric que patí el Vendrell.

En el resum final del treball realitzat pels metges Reventós i Battestini es fa constar que el total de persones invadides per la malaltia epidèmica fou de 1.013, amb una proporció de defuncions d'un 8,6 per cent en relació a les invasions, la qual cosa ens dona una xifra aproximada de quasi un centenar de morts.

Les primeres dades que confirmen que alguna cosa anòmla passava al Vendrell s'iniciaren el dia 23 de juliol, en el qual hi hagué una defunció per causa sospitosa. Tanmateix, els facultatius consideraren que no es tractava de còlera morbo, però, no obstant això, el desconeixement de la casuística d'un òbit motivà que es desplaçés a la vila un inspector de sanitat i que, a partir de la data, l'Ajuntament estigués en

L'eloqüent fotografia ens mostra els components d'una de les brigades sanitàries que actuaren al Vendrell. L'individu de l'extrem, amb gorra, és Francesc Hors, el «guillu».

comunicació telegràfica amb la delegació provincial de sanitat, de forma diària. Mentre això succeïa, el Vendrell celebrava la seva Festa Major, en la ignorància d'allò que estava passant en aquells moments i que esdevindrien, poc temps més tard, unes jornades tan luctuoses.

Per tal de fer-nos càrrec de la magnitud de la catàstrofe, cal que considerem la xifra s'enterraments que, amb despeses a càrrec de l'Ajuntament tingueren lloc al Vendrell des de l'11 d'agost fins al 21 de setembre. Foren un total de 105, distribuïts de la següent manera: el dia 11, un enterrament. El dia 15, un altre. El dia 17, tres. El 19, un. El dia 26, un. El dia 27, un. El dia 28, un. El dia 31, set. L'1 de setembre, dotze. El dia 2, set. El dia 3, cinc. El dia 4, setze. El dia 5, quatre. El dia 6, cinc. El dia 7, deu. El dia 8, quatre. El dia 9, deu. El dia 10, dos. El dia 11, quatre. El dia 12, tres. El dia 13, un. El dia 14, dos. El dia 15, un. El dia 16, un. El dia 19, un. El dia 21, un. Quantitats parcials que, sumades, totalitzen els 105 enterraments anotats anteriorment.

El cost total dels esmentats enterraments, segons consta en les factures presentades pel concessionari del servei, Josep Gestí, assolí la quantitat de 749,90 pessetes, o sigui, a raó de 7,50 pessetes el servei. En dita factura figuren incloses 54,90 pessetes corresponents a l'Hospital i a la rectoria, així com 20 pessetes per a un altre concepte.

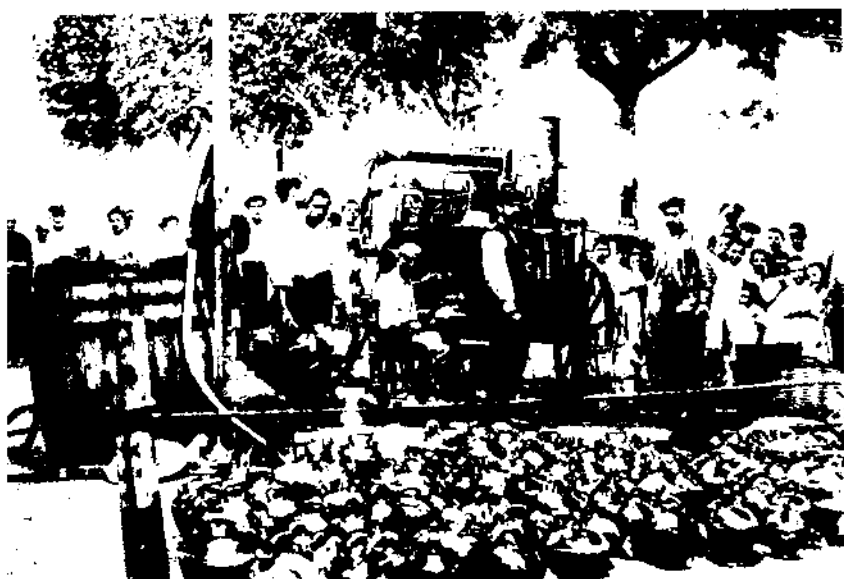
Ultra això exposat, cal que tinguem en compte que les morts per causes sospitoses s'iniciaren el 23 de juliol, i aquesta relació d'enterraments comença l'11 d'agost, per la qual cosa cal considerar que, malgrat que entre les persones que foren enterrades per compte de l'Ajuntament n'hi haguessin algunes que la causa de la mort no hagués estat l'epidèmia colèrica, és més que possible que entre el 23 de juliol i l'11 d'agost n'hi haguessin que sí que hi morissin, per la qual cosa la mortalitat estricta per la causa que motiva aquest treball històric, no baixaria mai del centenar de víctimes.

Corroborava aquesta suposició el fet que el 31 de juliol i l'1 d'agost moriren dues persones més, per causes que s'atribuïren a enteritis infecciosa, a causa de les investigacions microbiològiques practicades pels facultatius en les deposicions dels afectats, així com les anàlisis de les aigües potables donaven resultats negatius respecte del vibrió colèric, com, de la mateixa manera, es manifestà al llarg de tot el temps que durà l'epidèmia.

I, segons es desprèn de la lectura d'aquestes xifres, la màxima virulència de la malaltia fou del 31 d'agost al 12 de setembre, ja que en tretze dies afectà mortalment 89 persones del centenar que, pel cap baix, hem calculat.

I ja que estem treballant en el terreny històric-anecdòtic, l'ocasió és ben propícia per intercalar en el present escrit la relació de les persones enterrades per compte de l'Ajuntament vendrellenc, des de l'11 d'agost fins al 21 de setembre, segons figuren en la llista presentada a la Casa de la Vila pel concessionari del servei fúnebre, i en el qual s'especifica la data de la inhumació i el nom i els cognoms del finat, així com llur renom o determinades característiques per tal de fer-lo més identificable, ja que, en l'època, bona part dels habitants de la població eren més coneguts pel renom familiar o particular que per les dades en les quals figurava inscrit en els registres onomàstics.

Després d'algun dels noms dels fallits, ens hem permès d'escriure-hi certs comentaris, de la mateixa manera que hem procurat d'adaptar

Fotografies en les quals veiem les màquines potabilitzadores d'aigua i de la manera que llurs encarregats omplen els cànirs.

a la normativa actual les incorreccions pròpies de l'idioma català anteriors a la gramàtica de Pompeu Fabra.

La tràgica llista s'inicia amb:

- 11 d'agost. Josepa Ballester i Giró (Juliverta)
- 15 d'agost. Maria Pié i Godall (dona del Pau)
- 17 d'agost. Joan Marcé i Jané (vell Marcé)
- 17 d'agost. Dolors Mercadé i Estalella (criatura del Cueta)
- 17 d'agost. Maria Domingo i Borrut (dona de l'Adolfo)
- 19 d'agost. Rosa Bassa i Canet (mare del Pere viu)
- 26 d'agost. Mª de la Concepció Boixadós i Soler (criatura del Boixadós)
- 28 d'agost. Fèlix Sevidó i Urgell (carrer de Mar, 69). Filla del Sulera.
- 27 d'agost. Catalina (Tecla) Batista i Hernández (la Puri). La Catalina o Tecla Batista era membre d'una de les famílies gitanes que habitaven al Vendrell.
- 31 d'agost. Josepa Guinovart i Bassa (cerca-pous)
- 31 d'agost. Filomena Mañé (dona del Plana)
- 31 d'agost. Jerònima Comas i Moles (una monja)
- 31 d'agost. Remei Martorell i Esvertit (dona del crac)
- 31 d'agost. Teresa Vidal i Roig (mare del Delfí)
- 31 d'agost. Dolors Nin i Trullà (gravada llufa)
- 31 d'agost. Antoni Romeu i Mañé (Anton casets)
- 1 setembre. Antònia Cendra i Morgades (vella envetadeta)
- 1 setembre. Joan Bassa i Palau (Jan Bassa)
- 1 setembre. Clara Jorba i Aguilera (una monja)
- 1 setembre. Josep Coch i Recasens (Zep de la Guixera)
- 1 setembre. Teresa Bové i Marcé (dona del Fèlix frarès)
- 1 setembre. Teresa Vidales i Guarro (escarraneta)
- 1 setembre. Josep Trilla i Llorens (vell riero)
- 1 setembre. Francesc Riera i Solé (vell Riera). Aquest era descendent directe de Francesc Riera i Soldevila «el lleona», que s'havia distingit per la seva heroïcitat, un centenar d'anys abans, a la Saragossa assetjada pels francesos.
- 1 setembre. Leandre Fabré i Solé (Allandro becs)
- 1 setembre. Teresa Gestí i Jornet (dona del petit)
- 1 setembre. Sebastià Pons i Inglès (xuriviú)
- 1 setembre. Lluïsa Sabatier i Pujade (mare de l'Ernest)
- 2 setembre. Pau Vives i Ramon (Pau Vives)
- 2 setembre. Josep Aymerich i Buxens (vell havanero)
- 2 setembre. Jaume Nin i Gestí (Jaume carlí)

- 2 setembre. Maria Vives i Güell (vella de l'escaleta)
- 2 setembre. Pere Papiol i Jané (Pere Escarré)
- 2 setembre. Joan Freixas i Miró (coix davant Masdengual)
- 2 setembre. Paula Vidal i Nin (dona del Pau xequet)
- 3 setembre. Rosa Rodón i Dilla (vella Miqueleta)
- 3 setembre. Catalina Trayner i Jansà (filla del Trayner). Manuel Trayner, farmacèutic de professió, havia estat guardonat pel seu altruisme quan l'epidèmia colèrica de 1885. En la de 1911, perdé una filla, recentment casada.
- 3 setembre. Carme Solé i Vidal (Carme manoià)
- 3 setembre. Dolors Socías i Claramunt (serrala)
- 3 setembre. Josepa Forns i Lleó (sanromana)
- 4 setembre. Antònia Totosaús i Figueras (vella gassona)
- 4 setembre. Josep Romeu i Solé (petarré)
- 4 setembre. Pau Gomis i Marcé (criatura del salari)
- 4 setembre. Bonaventura Solé i Vidal (pistraus)
- 4 setembre. Dolors Martí i Bassa (dona del mañu)
- 4 setembre. Tomàs Tous i Jané (mañu). Aquest difunt i l'anterior eren matrimoni.
- 4 setembre. Maria Baixeras i Casellas (dona del Camildo masons)
- 4 setembre. Montserrat Coll i Bergadà (dona del sardà)
- 4 setembre. Teresa Plana i Castells (dona del Ripoll)
- 4 setembre. Maria Porta i Perearnau (germana del cerdanyès)
- 4 setembre. Pau Forns i Roig (xarpa)
- 4 setembre. Agustina Ariño i Jordán (dona del pastor)
- 4 setembre. Teresa Concepción i Ventura (sogra del Badó sumera)
- 4 setembre. Maria Mercadé i Romeu (Maria casets)
- 4 setembre. Joan Olivella i Roset (Joanet panxa)
- 4 setembre. Bonaventura Borrut i Solé (dona del Figueras)
- 5 setembre. Antoni Baixeras i Sans (americano Baixeras)
- 5 setembre. Salvador Esvertit i Aymerich (ocell de França)
- 5 setembre. Dolors Pascual i Nin (jova del Benet Lleó)
- 5 setembre. Maria Ortiz i Sánchez (dona del Jaume Piga)
- 6 setembre. Teresa Almirall i Rovira (ganso)
- 6 setembre. Josep Vidal i Vidal (nen Ticó)
- 6 setembre. Francesca Jové i Rodon (dona del Pep Curé)
- 6 setembre. Francesc de Paula Fons i Boada (vell Fons)
- 6 setembre. Antònia Cañellas i Rossell (carretera de Valls, 25)
- 7 setembre. Marcelino Patricio Rodríguez (criatura pastor Masdengual)
- 7 setembre. Rosa Romeu i Mañé (ticona)

- 7 setembre. Josep Güell i Gibert (pistraus)
 7 setembre. Ramona Recasens i Rius (criatura del quirre)
 7 setembre. Antònia Recasens i Gasull (cadernala)
 7 setembre. Maria Oliva i Sonet (Emilio Curé)
 7 setembre. Antoni Garriga i Güell (Anton Escolà)
 7 setembre. Joan Company i Puig (Joanet capblanc)
 7 setembre. Catarina Escarré i Figueras (Catarina harina)
 7 setembre. Ferran Nin i Santacana (criatura del parranda)
 8 setembre. Magdalena Palau i Alegret (sulera)
 8 setembre. Llorenç Minguella i Gálvez (coix rítol)
 8 setembre. Rosa Borrell i Nin (dona del ponu)
 8 setembre. Gabriel Güixens i Mañé (Gabriel)
 9 setembre. Magí Galofré i Validossera (Magí Valflor)
 9 setembre. Maria Pareta i Tomàs (dona del filador)
 9 setembre. Anna Nin i Llansà (carrer de Mar, 58)
 9 setembre. Domingo Tregón Pascual (xullador)
 9 setembre. Emili Serramià i Batet (endosa)
 9 setembre. Carme Porta i Capdevila (Carme nanis)
 9 setembre. Mercè Font i Cabot (cosina del rector). La mort arribà a la casa rectoral.
 9 setembre. Maria Morgades i Solanes (dona del titus)
 9 setembre. Carme Gálvez i Vidal (vella de cal sifra)
 9 setembre. dona del canari
 10 setembre. Teresa Salas i Borrut (cordereta)
 10 setembre. Josep Rossell i Cendra (Josep carreter)
 11 setembre. Francesca Tous i Orga (jova envetadeta)
 11 setembre. Joaquim Tous i Fons (Joaquim Tous)
 11 setembre. Maria Ivern i Borrell (pataquilla)
 11 setembre. Teresa Recasens i Gasull (cadernala). Aquesta víctima i una altra de nom Antònia, morta el dia 7, devien ser germanes, ja que coincideixen cognoms i renom.
 12 setembre. Josepa Rubió i Trullà (dona del Vicenç del Molí baix)
 12 setembre. Pere Bo i Salvó (pubò)
 12 setembre. Jaume Gibert i Miró (passarell)
 13 setembre. Josep Torrents i Vidal (mocs)
 14 setembre. Josepa Cañas i Mercadé (criatura del Cañas)
 14 setembre. Dolors Vidal i Miret (dona de l'Anton Pere Oliva)
 15 setembre. Pau Martorell i Julivert (cateri)
 16 setembre. Mercè Tort i Solà (criatura de la déua)
 19 setembre. Blas Amando Herrero (xullador)
 21 setembre. Teresa Farré i Solé (cevallota)

*A la porta de
l'Ajuntament els
vendrellencs
esperaven el seu
torn per tal de
rebre les
raccions de pa,
ous i gallina que
els corresponien.*

El segon dels grans apartats és el que fa referència als taüts. Els taüts, construïts artesanalment per l'empresa de fusteria del carrer de la Muralla «La Neotàfia», popularment coneguda amb el renom de «cal caixes», de la qual eren titulars els senyors Güell i Constantí, així com els construïts pel fuster Salvador Romeu, costaven a 15 pessetes la unitat, amb l'excepció del taüt que s'emprà per al matrimoni Tous-Martí, que, pel fet d'haver mort el mateix dia, els enterraren junts, i costà 20 pessetes.

Els dels infants, més petits de mida, costaven 4 pessetes. També n'hem trobat algun de 9,50 i de 8 pessetes. Possiblement es tractava de persones de molt poca alçada, en els quals no es devia emprar tanta fusta, ja que aquests difunts no eren adolescents ni infants.

El tercer dels grans apartats és el que fa referència als metges i als farmacèutics. Aquí anotem el nom dels metges que intervingueren en l'extinció de l'epidèmia, però cenyint-nos, solament, als que en restà constància per les receptes que estengueren, les quals, pel fet d'anar a càrrec de l'Ajuntament, es guarden al mateix arxiu que la resta de documentació. Són els metges, per ordre alfabètic: Tomàs García Soto, Pedro Gómez, Fèlix Mercadé, Salvador Reventós i Fortuny i Claudi Sala.

El govern espanyol destinà al Vendrell el Dr. Francisco Murillo, per tal de dirigir les operacions de neteja sanitària de la vila. D'altres metges col·laboraren en l'erradicació de la malaltia, d'entre els quals ens consten els també vendrellencs Rossell i Escofet, aquest darrer, precisament, gendre de Salvador Reventós. Rafael Escofet fou el responsable sanitari de Sant Vicenç de Calders.

Quant als farmacèutics, a través de les receptes mèdiques, ens consten els noms dels llicenciats Domingo Mata Pueyo, Josep Magriñà, Manuel Trayner i Josep Sanmiguel, tots quatre, amb oficines de farmàcia obertes al Vendrell. A la farmàcia Trayner, s'hi instal·là el centre d'anàlisi, per tal de seguir dia a dia, hora a hora, el procés evolutiu de l'epidèmia.

La brigada sanitària. Aquest és el quart dels apartats que configuren la present comunicació. Dita brigada, vinguda de Madrid, fou traslladada al Vendrell per mediació del Ministeri de Sanitat, ja que, a la vila, no hi havia prou persones que es volguessin o es poguessin encarregar de certes tasques, com ara la d'esterilitzar l'aigua, o bé la roba i els matalassos de les persones infectades o, encara pitjor, la de recollir els cadàvers durant les nits, en els jorns de màxima virulència, i enterrar-los ràpidament al cementiri.

Fora del casc urbà (la muntanyeta?) una màquina devia esterilitzar els matalassos dels afectats per l'epidèmia.

A través de la premsa, el Vendrell havia ofert un duró diari a les persones que volguessin fer aquestes desagradables feines, cosa que no fructificà, malgrat l'elevat sou que se'ls pagava. Llavors, vingué una brigada procedent de terres llunyanes, amb una vocació, sens dubte, més mercenària que no pas sanitària, la qual ajudà tant poc que el propi Dr. Murillo els retornà a llur origen, i els aplicà els qualificatius de «ignorantes, vagos, inútiles y descomedidos».

El seu lloc fou reemplaçat per una altra brigada que, suposem, actuà de millor manera, malgrat les factures que del pas de les dues brigades pel Vendrell restaren en cafès, tavernes i estancs.

Vegem, a tall d'exemple, el resum d'allò que consta en les factures que Josep Serra, més conegut per «saragata», que regentava el «Café de España», lliurà a l'Ajuntament en data 10 de setembre de l'any en qüestió. Del dia 2 al dia 17, inclosos: 160 cafès, 53 cigars, 53 cerveses, 121 gasoses, 6 vermuts, 9 copes de canya i rom, 17 suaus, 5 copes d'estomacal, 2 copes d'anís, 2 «gorrions», 2 bolados, 1 copa de rom, 1 te, 18

consumicions sense especificar, més les consumicions d'un divendres, un dissabte i un diumenge, que importen 23,05 pessetes, equivalents, en dades comparatives, a unes 60 consumicions més, a les quals cal sumar 22 ampolles de rom, 2 de brandy i 2 de xerès, cosa que totalitza unes 510 consumicions, més 26 ampolles de licor senceres. Pel que es veu, la vocació d'anar sovint a l'«abeurador» era ben palesa entre aquells sanitaris. L'import total de les esmentades factures és de 210,40 pessetes.

La brigada, de la qual resta una interessant fotografia, estava composta, els primers dies, per uns 8 o 9 homes. Posteriorment, s'amplià, i va arribar a unes xifres que van dels 13 als 18 homes, més el vendrellenc, agutzil de l'Ajuntament, Francesc Hors, més conegut pel renom del «guillu», home molt treballador, al qual es recompensà posteriorment amb una medalla i acabà voluntàriament amb la seva vida en la següent dècada, tot disparant-se un tret amb una pistola «Browning» de la seva propietat.

Quant a jornals pagats a la brigada, disposem d'una factura datada el 29 d'agost, l'import de la qual és de 2.051 pessetes, així com d'altres datades el 24 de setembre i l'1 d'octubre, i una altra sense datar, l'import de les quals és de 1.559,50 pessetes.

Així mateix, hi ha una altra factura de 78 pessetes, corresponents a les consumicions efectuades a l'establiment de begudes d'Antoni Vidal i una altra de 10'70 pessetes al de Josep Miret.

A l'estanc que regentava Concepció Comas la brigada féu unes despeses en tabacs i llumins de 87,40 pessetes i a la «Fonda del Centro», regentada per Antònia Totosaus i fill, 723,50 pessetes.

Les factures ressenyades no corresponen a la totalitat de les despeses que ocasionà al Vendrell l'estada de la brigada sanitària, malgrat que llur import global assoleix la important quantitat de 4.720,50 pessetes, la qual, en l'època, hauria permès que es poguessin adquirir, gairebé deu cases unifamiliars.

Afortunadament per als habitants del Vendrell, la mala imatge deixada per la brigada sanitària vinguda de terres messetàries, així com també de Tarragona, es compensà adequadament gràcies al treball altruista efectuat per un nodrit grup de Germanes Carmelites Terciàries Descalces —unes vint-i-quatre— vingudes de Tarragona, que, sense

regatejar esforços, portaren el consol físic i moral a la població afectada per la cruel epidèmia.

Del seu pas pel Vendrell, en resta una fotografia i una factura lliurada a la Junta d'Auxilis, en la quals se'ls reclama 278 pessetes, import de les despeses originades per la compra de carn de viret i de vedella, així com de vi i sabó. L'import material del treball esmerçat no comptà en absolut.

Hom diu que la malaltia no provocà cap mort entre les carmelites, però sí que afectà les Mares Escolàpies de l'Ensenyament, que patiren la pèrdua de dues de les seves religioses.

El cinquè apartat, molt breu, per cert, fa referència al llitzaret, o sigui, al local on eren recloses o inspeccionades sanitàriament les persones en trànsit, de les quals hom presumia que podien ser portado-

Alguns dels principals protagonistes de l'epidèmia colèrica de 1911 els podem veure en l'adjunta composició fotogràfica.

res de la malaltia epidèmica. Ens consta, pel que fa a les factures, que el 17 de setembre es pagaren 23 pessetes a tres paletes, per tal de poder acabar l'obra, que es trobava a les proximitats de l'estació ferroviària. I una altra del dia 24 per un jornal a un carreter. Posteriorment, per a proveïments, es pagaren dues factures més que, globalment, importaren tres pessetes.

Un nou apartat, el sisè, es sumà als ja ressenyats. És el que fa referència a les màquines potabilitzadores i al tractament higiènic de l'aigua.

Segons el ja esmentat treball de Reventós i Battestini, la causa de l'epidèmia fou la infecció de les aigües potables que procedien i procedeixen, encara, de l'inesgotable brollador que es troba en el paratge denominat «Tomoví», dintre d'un terme municipal veí al del Vendrell.

Les conduccions d'aigua discorrien tres-cents metres a cel obert i, possiblement, fou en aquell sector on es provocà la infecció, tal vegada, per la caiguda fortuïta i posterior mort d'algun animal, o pel motiu de defecar-hi algun ésser irracional, que les contagiaria, malgrat que aquesta hipòtesi no tingui res a veure, de forma específica, amb el còlera, que sembla ser fou la causa més probable de la malaltia epidèmica.

No obstant això, corrobora el que diem en l'anterior paràgraf en el fet que, un cop recuperat el Vendrell dels estralls de l'epidèmia, el tram esmentat fou cobert i, des de llavors fins ara, una vuitantena d'anys, mai no s'ha repetit cap més catàstrofe d'aquest tipus. I tinguem en compte que durant aquest lapsus de temps la vila patí les conseqüències d'una terrible guerra.

Amb el convenciment que la infecció havia estat per causes hídriques, una de les primeres mesures que es prengueren per les autoritats sanitàries fou esterilitzar l'aigua, bullint-la, per tal d'eliminar els gèrmens i convertir-la, d'aquesta manera, en aigua potable.

Llavors, els vendrellencs, amb càntirs i d'altres atuells, l'anaven a buscar als punts on hi havia les màquines potabilitzadores, màquines que funcionaven amb l'energia produïda per la combustió de carbó i/o de llenya, de la qual cosa resten factures dels proveïdors d'ambdues matèries. La quantitat de llenya emprada ve comptada en quintars; el carbó, en roves o bé en quilos.

**Religiosas Carmelitas de Tarragona
que generosamente acudieron á Vendrell á prestar los auxilios
que al remuneradamente se habian alcanzado**

En oposició als mercenaris de la brigada sanitària, les germanes carmelites vingudes de Tarragona, desinteressadament, portaren a cap una labor més que meritòria.

També resten a l'Arxiu Municipal diferents factures de proveïdors que lliuraren a la Junta d'Auxilis productes químics per poder desinfectar adequadament les aigües, entre els quals trobem sulfat de ferro i clorur de calç. D'altres productes que rebé també la junta sanitària foren àcid fènic, sublimat corrosiu, fogots, calç i sal molguda, tot per tal de poder tractar els grans focus d'infecció. Els centenars de quilos de calç que s'indiquen en les factures, creiem que els destinarien a emblanquinar les cambres o els habitatges on s'havien produït defuncions i ens imaginem, fins i tot, que servirien per als propis cadàvers, ja que si s'enterraven no s'eliminaven d'arrel els agents microbiològics que havien causat l'òbit.

Quant a les màquines esterilitzadores de l'aigua, es tractava de la marca «Hennenberg», fabricats a Berlín, empresa que proveïa diferents ministeris i les principals ciutats de l'Estat espanyol. El funcionament de les esmentades màquines generà diferents despeses, les factures de les quals també són localitzables a l'arxiu vendrellenc.

El setè dels apartats és el que fa referència als proveïments de queviures. L'epidèmia que travessava el Vendrell féu que un gran nombre de famílies que no havien estat envaïdes marxessin de la vila, sobretot, les més benestants, i es dirigissin cap a llocs llunyans. Llavors el Vendrell tenia una mica més de cinc mil habitants. De la població que hi restà (la meitat?), un miler estigueren malalts, i els que no n'estaven es dedicaren a cuidar-los com més bé podien. Lògicament, la majoria de les persones no treballaven, fet que produí que hi hagués una gran manca d'aliments, cosa que se subsanà amb el repartiment gratuït de pa, gallina i ous. Les fotografies de l'època ens mostren els vendrellencs fent cua davant de la Casa de la Vila, lloc on es centralitzà el repartiment dels queviures.

Pel que fa referència al pa, aliment bàsic de la dieta catalana, sobretot, en aquelles èpoques, hem resumit els lliuraments setmanals elaborats per les diferents fleques. Abans de tot, creiem que és prou interessant donar la relació de forns de pa que hi havia a la vila l'any 1911. Ho fem donant preferència al renom pel qual es coneixia l'establiment, ja que era molt més conegut que pel del propi nom del titular. Es tractava de cal *Jan del recó*, del qual era titular Joan Mercader. De cal *Massana*, del qual ho era Joan Rovira. Cal *bitxos*, de Pere Mercader. Cal *Manel*, de Manuel Güell. Cal *parfaris*, de Joan Boada. El *for de l'escaleta*, de Jaume Papiol. La *cumprativa*, o sigui, el pa que elaborava la cooperativa de consum *La Reforma*. El *for del Tívoli*, de Joan Viñas. Cal *badejo*, o cal *flaquer del badejo*, de Bonaventura Salvó. Cal *Tadeu*, de Tadeu Vives. Cal *quirre*, de Ramon Recasens. Cal *Peret Milà*, de Pere Bruix. Cal *Jan de la Delaida*, de Joan Nin. Cal *Miret*, de Sebastià Miret. Cal *traus*, de Narcís Socias. Cal *noble*, de Pau Lleó i cal *Segarra*, de Salvador Sanabra.

Com els documents ens demostren, existien unes vint fleques per a una població que comptava tan sols amb un terç dels habitants del que hi ha en l'actualitat.

El pa figura en les relacions setmanals que es lliuraren a l'Ajuntament comptat en roves, el preu del qual era de 4 pessetes, excepte el de la cooperativa, que el cobraven a 3,80 pessetes.

Per tal de fer els càlculs adequats, disposem de les relacions que comencen el 3 de setembre i finalitzen el 15 d'octubre, així com de dues relacions més que creiem són posteriors a la darrera data indicada.

Globalment, el pa elaborat en aquest període de temps assolí la quantitat de 937 roves, equivalents a 9.370 quilos, per les quals hom pagà 3.730 pessetes, quantitat de diners amb la qual s'alimentà tot el Vendrell i que representa mil pessetes menys que la pagada a la brigada sanitària en concepte de jornals, manutenció, begudes i tabac.

Dintre de l'apartat dels queviures anem a detallar, seguidament, l'import de les gallines i dels ous que el proveïdor reusenc Josep Gomis trameté per ferrocarril al Vendrell. Des del 5 de setembre fins al 26 del mateix mes, hi comptabilitzem 866 gallines i 1.053 dotzenes d'ous, amb un import total de 5.846,15 pessetes. El preu de les gallines oscil·là entre les 5 i les 5,50 pessetes la unitat, mentre que el de la dotzena d'ous, d'1,50 a 1,60 pessetes. En el preu indicat figura, inclòs, el corresponent a ports i embalatges.

Algunes quantitats menys importants de gallines, ous i carn foren lliurades a la junta d'auxilis per part de proveïdors del mateix Vendrell i de Vilafranca, així com d'altres procedències no especificades.

Passats els estralls de l'epidèmia colèrica, un nodrit grup de persones de les que més destacaren en aquells dies es fotografiaren davant la Casa de la Vila. Entre d'altres, hi reconeixem: Mn. Esteve Font i els senyors Emili Folch, Salvador Reventós, Josep Ramon, Josep Ferret, Fernández Zorrilla, Josep Gay, Francesc Badia, Jaume Nin i Artur Ramon.

Dos rebuts curiosos que fan referència al mateix tema, d'11,50 pessetes cada un, foren pagats a Isidre Gual i a Antònia Ivern, en concepte de la tasca de plomar gallines des del 7 de setembre fins al 30 del mateix mes, com també un altre de 114 pessetes, que foren pagades a Josepa Gibert, que esquarterà i preparà les gallines des del 7 de setembre fins al 15 d'octubre. Hom lliurà, també, a la junta d'auxilis, 912 llimones i 500 quilos de gel, entre d'altres subministraments alimentaris.

Un dels apartats que també tenen certa rellevància és el dedicat als proveïments de roba, la qual fou servida pels comerciants locals del ram, d'entre els quals destaquem les botigues de Carles Altès, Bundó germans, Francesc Guitart, Pau Milà, vídua de Josep Mumbrú i Antònia Recasens germanes, així com les cosidores Maria Casellas, Adelaida Fabré i Rosa Miró.

En total, entre botiguers de roba i cosidores, lliuraren a la Junta d'Auxilis el següent gènere: 6 flassades, 31 llençols, 12 mitges, 18 peces de roba de treball, 2 màrfeques, 6 coixins, 5 baietes i més de 300 unitats de roba interior i gènere apropiat per confeccionar roba de dol. L'import global de tot el gènere és de 1.111,20 pessetes.

Una altra partida de diners relativament important és la que es lliurà a la impremta i papereria Ramon i a un altre proveïdor, per un import global de 193,80 pessetes, quantitat amb la qual hom sufragà les despeses de material d'escriptori i, entre d'altres coses, un miler de fulles en les quals es donaven als vendrellencs instruccions higièniques.

Els transportistes i els recaders tampoc no foren aliens a tot el maremagnum que s'originà al Vendrell en les dates en les quals l'epidèmia de tipus colèric s'estengué per la vila, ja que els avituallaments es transportaven des de l'exterior i calia fer-los arribar al destí prefixat en bones condicions. Cal destacar, en aquest àmbit, bocois amb aigua potable —que, creiem, procedia de l'embassament de Riudecanyes—, llenya, carbó, les màquines d'esterilitzar l'aigua de Tomoví i la roba de les famílies afectades, etc., així com les visites domiciliàries dels metges als malalts, al Vendrell i a les rodalies —masies i platja de Sant Salvador— que es feien en tartana, així com la recollida nocturna dels cadàvers, durant els dies de la màxima virulència i l'epidèmia, que es feia en carros.

Ressenyem, per a la història, els transportistes i recaders de l'època que consten en les factures i que eren l'agència Aixelà i Gestí, J. Soler,

més conegut com *raurell*, Pau Claramunt *Pau de la grava*, Francesc Ribas *Cisco rabosa* i Joan Martorell. L'import global de les seves factures és de 2.266,15 pessetes.

Com sia que l'origen de l'epidèmia fou atribuït a causes hídriques i que el lloc pel qual possiblement es produí la infecció foren els tres-cents metres de canonada que no estaven coberts, calgueren fer obres de cobertura de l'esmentat tram, cosa que produí noves despeses, la relació de les quals creiem que és la que correspon a les factures que es pagaren a diferents proveïdors de materials per a la construcció i a mestres d'obres. No obstant i això, i a diferència del que costaria fer aquest tipus d'obres en l'actualitat, l'import global de les factures que es pagaren a Francesc Figuerola, Joan Fontana, Josep Mañé Ribas, Josep Martí i Magí Ramon, tan sols assoleix la quantitat de 154,23 pessetes, en el cas que, com hem apuntat anteriorment, siguin aquestes les factures que verídicament corresponguin a l'obra esmentada, de la qual cosa tenim raonables dubtes pel baixíssim cost indicat.

Ens consta, també, per les factures corresponents, que durant el temps que hi hagué l'epidèmia, diferents proveïdors lliuraren a la Junta d'Auxilis una bona quantitat d'efectes sanitaris, com ara palanganes, pots, gibrells, galledes, embuts, cànirs, mangueres, sabó i, entre d'altres coses, caps de zenc per dipositar-hi excrements que s'havien d'analitzar. També efectes varis, com ara petroli, paper, espelmes, sacs, esperit de vi, oli, moresc, ordi i llet condensada, anomenada, en l'època, llet suïssa.

Així mateix, el fabricant de gasoses i anisats Evarist Julivert, subministrà 32 litres i 3/4 d'anísat, per import de 54,50 pessetes.

Es pagaren factures, també, per emblanquinar el laboratori d'anàlisi, per rentar fundes de butaques, sens dubte, les que emprava el consistori vendrellenc, així com hom netejà a fons, dues vegades, i pintà, l'entrada de la Casa de la Vila i també es netejà a fons el Mercat Municipal.

Altres factures ens parlen dels diners que es pagaren al vigilant de les fonts públiques i el qual, durant quinze dies, féu la mateixa tasca a la casa dita *cal satró*, que creiem es tractava d'una petita fonda que hi havia al carrer del Dr. Robert.

Com a dada anecdòtica, ens consta documentalment que el Sr. Florentino Ojea, que era el responsable de la presó vendrellenca, la qual

servia com a tal a nivell de partit judicial, va escriure una missiva a l'alcalde, i li demanava que s'incrementés la dieta alimentària als empresonats ja que, a causa de les circumstàncies, tenia el lògic temor que es produís una catàstrofe en aquell recinte, cosa que, sembla ser, no arribà a succeir.

Sembla també lògic que després de facilitar diferents dades relacionades amb el cost material dels proveïments, jornals, enterraments, etc., que generà a la capital del Baix Penedès l'epidèmia de tipus colèric, hom estigui disposat a donar a conèixer llur resultat total, basant-se en els comptes parcials de cada un dels apartats citats anteriorment.

No obstant això, no ho farem així ja que de factures i de comptes, n'hi ha una bona pila i en molts casos, no són res més que els comprovants de pagaments d'allò que hom ja ha comptabilitzat anteriorment, la qual cosa fa que resulti gairebé impossible el fet de poder esbrinar adequadament quines de les relacions són les bones, o si es tracta del duplicat d'una altra d'anterior.

Malgrat això que acabem d'exposar, ens dóna una certa llum sobre el cost material de l'epidèmia les relacions de diners que arribaren al Vendrell en concepte d'ajudes vingudes des de l'exterior, com ara la que hom ingressà a través de la subscripció promoguda pel periòdic barceloní *Las Noticias*, que assolí la quantitat de 425 pessetes en bitllets del Banc d'Espanya, 212 en plata i 970,25 en xavalla, cosa que totalitza 1.607,25 pessetes, que sumades a dos lliuraments anteriors de 4.000 i de 5.938,19 pessetes, respectivament, ens dóna la important quantitat d'11.545,44 pessetes.

Així mateix, i segons consta documentalment, un cop acabades de pagar totes les factures, restà en poder de l'Ajuntament un remanent d'unes 5.000 pessetes, en xifres rodones, quantitat que hom reservà per a una hipotètica nova epidèmia, cosa que, afortunadament, fins a la data no s'ha tornat a repetir.

I ja per finalitzar, les persones que s'hagin interessat per aquest treball relatiu a la petita, a l'ensem que gran història de la vila del Vendrell, hauran observat que, en diferents ocasions, hem anomenat la Junta d'Auxilis i no l'Ajuntament, ja que, aquest darrer, en realitat, deixà de funcionar com a tal en aquells tràgics dies, donat que molts dels seus membres s'absentaren de la vila, perquè així els ho aconsellaren les circumstàncies per les quals estava travessant el Vendrell.

Atribuim l'adjunta fotografia a l'arribada a l'estació del Vendrell del doctor Francisco Murillo, invitat d'honor en la Festa Major de 1913.

No procedí d'aital manera l'alcalde Francesc Vidal i Socias, advocat de professió, que era més conegut pels seus contemporanis amb el renom de *Panxo rajoler*, així com el rector de la parròquia, Mn. Esteve Font, home que ajudà molt, espiritualment i material, els afectats amb migrats recursos econòmics, i el jutge de primera instància, Ramon Franquet, el qual es trobava de vacances fora vila, i retornà voluntàriament, per tal d'ajudar els qui poguessin necessitar dels seus serveis.

També restaren al seu lloc de responsabilitat el secretari de l'Ajuntament, Jaume Serra i Iglésias, i el regidor Josep Vidal, més conegut pel renom de *basset*, que era l'home en el qual les classes treballadores tenien dipositada la seva confiança.

Les cinc persones citades que es reunien en sessió permanent amb el diputat provincial pel partit dels republicans federals Emili Folch i Andreu, el propietari i ex-alcalde Joaquim Ribas i Moré, l'industrial Josep Aleu i Massanet, el comerciant Pau Mata i Estalella, el músic i organista de la parròquia Pau Gomis i Font, l'impressor i saineter Ramon Ramon

i Vidales, el pintor Antoni Barnadas i Martorell, el veterinari Salvador Sonet i Rubió, l'administratiu Santiago Viscarri i Moragas, el propietari Josep Güell, més conegut pel sobrenom de *Pau Bernat* i també propietari Salvador Serra i Escardó, l'actuari Josep Ferret i Bassa i l'empleat municipal Jaume Romeu, més conegut pel renom de *nen Quet*, foren els que veritablement es posaren al timó de la nau vendrellenca, quan aquesta travessava per aigües tan embravides i, no sense dificultat, arribaren a poder-la retornar al port segur des del qual se'ls havia escapolit.

I, segons consta als arxius notariais del districte vendrellenc, dues de les persones que formaven part de l'esmentada junta d'auxilis, feren testament durant aquells esgarriposos dies, davant la imminència d'un molt possible traspàs, cosa que, per sort, no arribà a succeir. De les repetides persones, només Joaquim Ribas deixà aquest món abans d'acabar la seva gestió com a membre de la Junta d'Auxilis, però la seva mort no fou deguda al còlera, ja que quan succeí al Vendrell ja es donava per erradicada l'epidèmia.

A tots ells, així com també als metges i sanitaris que restaren al peu del canó i als que voluntàriament vingueren per ajudar en moments tan difícils, sobretot, als metges Reventós i Murillo, que ja al seu dia reberen el just homenatge del qual s'havien fet mereixedors, i a totes les altres persones que, de forma anònima, col·laboraren pel bé dels habitants de la vila del Vendrell, l'agraïment perenne de qui ha tingut la pensada de redactar aquest treball històric, així com la gosadia de comptabilitzar, com si es tractés d'allò que en diem un calaix de sastre, matèries tan heterogànies com gallines, ous, diners, roves de pa, taüts, cadàvers i copes de canya i de rom.